

**Archeologisch bureauonderzoek en
inventariserend veldonderzoek -
verkennende fase**

Reggestraat naast 4, Enter, gemeente Wierden (OV).

**LAAGLAND
ARCHEOLOGIE**

november 2023

Versie 1.1 (concept)

In opdracht van:
BJZ.nu

Colofon**Laagland Archeologie Rapport 1233**

Archeologisch bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek -
verkennde fase Reggestraat naast 4 te Enter, gemeente Wierden (OV)

Auteur: Anne Ponten, Erwin Brouwer

In opdracht van: BJZ.nu

Foto's en tekeningen: Laagland Archeologie

Status rapport: concept

Controle: E.W. Brouwer

Autorisatie: E.W. Brouwer

ISSN 2468-4759

Laagland Archeologie BV
Virulyweg 21F-G
7602 RG Almelo

E-mail: info@laaglandarcheologie.nl
KvK-Nummer: 75251876

© Laagland Archeologie BV, Almelo, november 2023

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers. Laagland Archeologie BV aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Samenvatting

Laagland Archeologie heeft in oktober 2023 een Archeologisch bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek - verkennende fase uitgevoerd aan de Reggestraat naast 4 te Enter. Het onderzoek vond plaats in verband met de ruimtelijke procedure rondom de nieuwbouw van een vrijstaande woning. Het onderzoek is uitgevoerd conform protocollen SIKB KNA 4002 en 4003.

Het bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek - verkennende fase had tot doel een archeologisch verwachtingsmodel op te stellen. Centraal staat daarbij de vraag of en zo ja welke archeologische resten (complextype, datering, diepteligging en gaafheid) in het plangebied kunnen worden verwacht. Hiertoe zijn landschappelijke, archeologische en historische bronnen geraadpleegd.

Het plangebied ligt in het Overijssels-Gelders zandgebied. Op de geomorfologische kaart is het plangebied grotendeels niet gekarteerd. De oostzijde van het gebied grenst aan een zone met een vlakte van ten dele verspoelde dekzanden of löss. Ten noordwesten van het plangebied loopt een gordeldekzandrug. Deze kan mogelijk langs, of deels door, het plangebied lopen. Op het AHN (Actueel Hoogtebestand Nederland), zie bijlage 4 is te zien dat het plangebied op de transitie ligt van de stuwwal ten zuidwesten van het plangebied naar de vlakte van verspoelde dekzanden en de dalvormige laagte in het noordoosten. Bodemkundig is het terrein evenmin gekarteerd. Op de (gedetailleerde) bodemkaart komen in de omgeving overwegend beekeerdgronden voor. In mindere mate zijn enkeerdgronden aanwezig. Op basis van het historisch gebruik is een eerddek te verwachten. Eronder ligt dekzand.

In de omgeving van het plangebied zijn archeologische resten uit de Vroege IJzertijd tot en met de Nieuwe Tijd bekend. Op de Hottingerkaart (1787) is te zien dat het plangebied zich globaal in een moestuin lijkt te bevinden. Dit wordt bevestigd op de eerste kadastrale kaart (circa 1832). Op de horigenkaart is aangegeven dat de tuin onderdeel uitmaakt van Erve Roeterink/Roterink. Dit erf komt voor het eerst in geschreven bronnen voor in 1435, als leen van Overijssel. Rond 1935 verschijnt bebouwing in het noordelijke deel van het plangebied en lijkt het gebruik van het gebied te zijn veranderd naar grasland. In 1955 en 1976 lijkt andere bebouwing in het plangebied aanwezig te zijn. Vanaf 1988 is het plangebied weer onbebouwd en de huidige bebouwing, waaronder de schuur die zich momenteel in de zuidoostelijke hoek van het plangebied bevindt, is zichtbaar vanaf 1996.

Het uitgevoerde verkennende booronderzoek heeft tot doel het verwachtingsmodel te toetsen en zonodig aan te vullen. Hiertoe zijn verspreid over het toegankelijke deel van het plangebied verkennende boringen gezet. In dit stadium is verkennend booronderzoek de meest efficiënte onderzoekswijze om de archeologische potentie van het plangebied in kaart te brengen.

Uit het verkennend booronderzoek blijkt dat de bodem tot in de C-horizont is verstoord. De kans dat het gebied nog archeologische resten met een intacte archeologische context bevat wordt daarom laag geacht. Op basis van de resultaten van het veldonderzoek wordt geadviseerd geen archeologisch vervolgonderzoek in het plangebied uit te voeren en het plangebied vrij te geven voor het aspect archeologie.

De implementatie van dit advies is in handen van de bevoegde overheid, de gemeente Wierden. De gemeente wordt hierin vertegenwoordigd door haar deskundige, mevr. dr. E. Kaptijn.

Mochten tijdens de werkzaamheden onverhoopt toch archeologische resten worden aangetroffen, of resten waarvan redelijkerwijze kan worden vermoed dat het om archeologische resten gaat, dan geldt op grond van de Erfgoedwet (art. 5.10) een meldingsplicht. Dit kan bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE, www.cultureelerfgoed.nl).

Samenvatting	3
1 Inleiding	6
1.1 Aanleiding onderzoek	6
1.2 Afbakening plan- en onderzoeksgebied	6
1.3 Administratieve gegevens	7
1.4 Huidige situatie en toekomstig gebruik	9
1.5 Gemeentelijk beleid	9
1.6 Onderzoeksdoel	10
2 Inventarisatie	11
2.1 Inleiding	11
2.2 Landschappelijke ontwikkeling	11
2.3 Archeologie	13
2.3.1 Bekende archeologische waarden	13
2.3.2 Gemeentelijke verwachtingskaart	14
2.3.3 Eerder archeologisch onderzoek	14
2.4 Historie	16
3 Conclusie en verwachtingsmodel	22
3.1 Conclusie	22
3.2 Verwachtingsmodel	22
3.3 Advies	23
4 Veldonderzoek	24
4.1 Beschrijving onderzoeksmethodiek	24
4.2 Resultaten: lithologie, lithogenese en bodemontwikkeling	24
4.3 Resultaten: archeologie	25
5 Conclusie en verwachting	26
6 Selectieadvies	27
literatuur	28
BIJLAGE 1 AMZ-cyclus	30
BIJLAGE 2 Archeologische perioden	31
BIJLAGE 3 Geomorfologische kaart	32
BIJLAGE 4 Actueel Hoogtebestand Nederland	33
BIJLAGE 5 Gemeentelijke archeologische verwachtingskaart	34
BIJLAGE 6 Bodemkaart	36
BIJLAGE 7 Waarnemingen, AMK-terreinen en onderzoeksmeldingen	37
BIJLAGE 8 Boorpuntenkaart	38
BIJLAGE 9 Boorstaten	39
BIJLAGE 10 Verklarende woordenlijst	44

HOOFDSTUK 1 INLEIDING

1.1 AANLEIDING ONDERZOEK

De aanleiding voor het onderzoek vormt de geplande bouw van een vrijstaande woning aan de Reggestraat naast 4 te Enter, gemeente Wierden (OV). Hiertoe is een bestemmingsplanwijziging vereist. De gemeente Wierden heeft een eigen archeologiebeleid. Op basis van het bestemmingsplan dient archeologisch onderzoek uitgevoerd te worden om aan te tonen dat eventueel aanwezige archeologische waarden niet onevenredig worden of kunnen worden geschaad door de geplande bouwactiviteiten. De opdrachtgever beoogt met het onderzoek de gemeentelijke paraaf te krijgen voor het onderdeel archeologie. Aanvullende wensen zijn niet kenbaar gemaakt.

1.2 AFBAKENING PLAN- EN ONDERZOEKSGBIED

Het plangebied betreft een perceel aan de Reggestraat naast huisnr. 4 in Enter, gemeente Wierden (OV), zie onderstaande afbeelding.

Afbeelding 1. Ligging van het plan- en onderzoeksgebied. Bron: pdok.nl

Het plangebied heeft een omvang van circa 540 m². Voor een beter begrip van de bodemkundige omstandigheden en de archeologie van de planlocatie is een groter gebied bestudeerd. Een zone van 500 m rondom het plangebied wordt voldoende geacht om de archeologische potentie van het plangebied in kaart te brengen. Deze zone wordt aangeduid als 'onderzoeksgebied'.

1.3 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	
Provincie	Overijssel
Gemeente	Wierden
Plaats	Enter
Beheerder/eigenaar grond	-
Toponiem	Reggestraat naast 4
Kadastrale perceelnummer(s) ¹	10835 en 10833
Laagland Archeologie projectnummer	EB-ENRE231
Datum conceptrapportage	20-11-2023
Datum definitief rapport	
XY-coördinaten	236176/479892

¹ kadastralekaart.com

Archeologisch bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek - verkennende fase
Reggestraat naast 4 te Enter, gemeente Wierden, Overijssel

	236191/479884
	236155/479865
	236148/479878
Kaartblad ²	28D
Oppervlakte/lengte Plangebied	circa 540 m ²
Datering	Paleolithicum - Nieuwe Tijd
Complextype	bewoning (inclusief verdediging)
Onderzoeksmeldingsnr	5471367100
AMK-terrein	n.v.t.
Vondstmeldingsnr.	n.v.t.
Type onderzoek	Archeologisch bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek - verkennende fase
Datum begin veldonderzoek	20-11-2023
Datum eind veldonderzoek	20-11-2023
Opdrachtgever	BJZ.nu
Goedkeuring bevoegde overheid	nog niet beoordeeld
Bevoegde overheid	Gemeente Wierden
Adviseur namens bevoegde overheid	E. Kaptijn
Beheer documentatie	E-depot voor de Nederlandse archeologie Archief Laagland archeologie BV Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Overijssel
Uitvoerder	Laagland Archeologie BV Virulyweg 21F-G 7602 RG Almelo 06 51 95 35 53
Projectleider/opsteller onderzoek	Erwin Brouwer erwin.brouwer@laaglandarcheologie.nl

Tabel 1. Objectgegevens.

² www.imergis.nl/htm/opentopo800.htm

1.4 HUIDIGE SITUATIE EN TOEKOMSTIG GEBRUIK

Het plangebied is momenteel in gebruik als grasland met schuur. Het terrein bevat voor zover bekend geen kelders of andere ondergrondse kunstwerken en er zijn geen historisch waardevolle bouwwerken in het plangebied aanwezig.³

In dit stadium is de exacte invulling van de plannen nog niet bekend. Er is nog geen bouwtekening. De milieutechnische condities, huidige en eventuele nieuwe waterpeil en of en zo ja wie de toekomstige gebruiker(s) wordt/worden zijn in dit stadium evenmin bekend. Onderstaande afbeelding toont de huidige situatie.

Afbeelding 2. Huidige situatie. Bron:pdok.nl

1.5 GEMEENTELIJK BELEID

Op grond van het gemeentelijk beleid dient archeologisch onderzoek uitgevoerd te worden. Dit beleid is vertaald in het bestemmingsplan Enter Dorp, herziening Wierdenseweg 2, artikel 4: Waarde Archeologie 1. In dit artikel staat dat archeologisch onderzoek moet worden uitgevoerd bij bodemverstoringen dieper dan 50 cm -mv en/of een oppervlak groter dan 100 m².

³ bron: gemeentelijke monumentenlijst

De omvang van de geplande verstoringen overschrijdt de vrijstellingsgrenzen zoals die in het vigerende gemeentelijk archeologiebeleid zijn aangegeven.

1.6 ONDERZOEKSDOEL

Het uitgevoerde onderzoek behoort tot de eerste fasen in het huidige archeologische onderzoeksproces (zie bijlage 1). De initiatiefnemer beoogt met het hier uitgevoerde onderzoek te voldoen aan de gemeentelijke regelgeving omtrent archeologisch onderzoek. Het bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek - verkennende fase heeft tot doel een archeologisch verwachtingsmodel op te stellen aan de hand van bestaande bronnen, en te bepalen of en zo ja welke delen van het plangebied in aanmerking komen voor vervolgonderzoek. Het verwachtingsmodel wordt getoetst en zo nodig aangevuld door middel van een verkennend booronderzoek. Op grond van de resultaten van dit onderzoek kan worden beoordeeld of en zo ja, welke vorm van vervolgonderzoek nodig is om de archeologische waarde van het gebied te kunnen vaststellen.

HOOFDSTUK 2 INVENTARISATIE

2.1 INLEIDING

In dit hoofdstuk worden de relevante landschappelijke ontwikkeling en huidige bodemkundige situatie beschreven. Tevens wordt ingegaan op de bekende archeologische waarden in de omgeving van het plangebied en de historische situatie. Voor wat betreft de in de tekst genoemde archeologische perioden wordt verwezen naar bijlage 2.

2.2 LANDSCHAPPELIJKE ONTWIKKELING

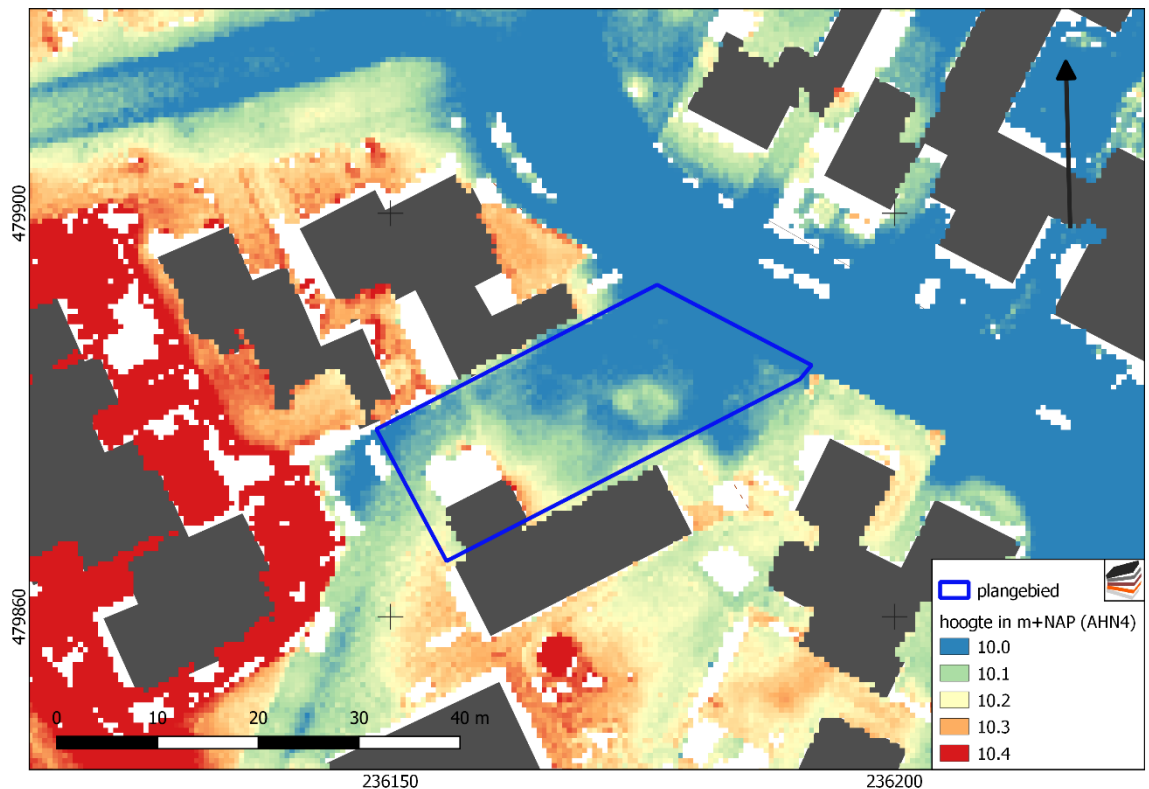
Het plangebied ligt in het Overijssels-Gelders zandgebied. Dit landschap is gevormd tijdens de voorlaatste ijstijd (Saalien) en de laatste ijstijd (Weichselien). Kenmerkend voor dit gebied is het dekzandlandschap, met dekzandvlakten, -wellingen en -ruggen. Beken doorsnijden dit landschap en her en der komen grotere en kleine stuwwallen voor. Gedurende het Saalien was dit deel van Nederland geheel met landijs bedekt dat een dikte van honderden meters kon bereiken. De stuwwallen ontstonden langs de flanken en het front van de voortkruisende, dikke ijsmassa. Ze bestaan uit oudere afzettingen van de voorloper van de Rijn (klei, zand, grind), die door de gletsjers zijn weggedrukt. De glaciale afzettingen afkomstig van de ijskap (Glaciaal, inclusief subglaciaal (keileem/grondmorene), fluvioglaciaal (sandur, kame en esker; (kei)zand), en glaciale meersedimenten (klei met warven) die toen tot afzetting kwamen worden gerekend tot de Formatie van Drenthe. Tijdens de laatste fasen van het Weichselien werd het keileem afgedekt door dekzand (Formatie van Boxtel, Laagpakket van Wierden).

Op de geomorfologische kaart (0) is het plangebied grotendeels niet gekarteerd. De oostzijde van het gebied grenst aan een vlakte van ten dele verspoelde dekzanden of löss. Ten noordwesten van het plangebied loopt een gordeldekzandrug. Verspoelde dekzanden zijn in de laatste fasen van de laatste ijstijd – vroeg-Holoceen gevormd. Tijdens de vorming nam de sneeuwmassa veel dekzand op. Tijdens het voorjaar smolt de sneeuw en kwam het dekzand weer vrij, dat daarbij in de relatief lage gebieden werd afgezet. Deze zanden konden naderhand weer verstuiven.

Een gordeldekzandrug is gevormd tegen of nabij een stuwwal. Stuwwallen zijn meestal omringd door een pakket windafzettingen die op sneeuwsmeltwaterafzettingen als een gordel tegen de stuwwal aanliggen.

Op het AHN (Actueel Hoogtebestand Nederland), zie bijlage 4 is te zien dat het plangebied op de transitie ligt van de stuwwal ten zuidwesten van het plangebied naar de vlakte van verspoelde dekzanden en de dalvormige laagte in het noordoosten. Als zodanig kan worden aangenomen dat het plangebied in een zone met gordeldekzandwellingen ligt.

Op onderstaande detailopname van het AHN is te zien dat de bebouwing in en rondom het plangebied iets hoger ligt dan de wegen en onbebouwde delen.

Afbeelding 3. Detailopname van het plangebied op het AHN.

Op zowel de standaard bodemkaart (Bijlage 6) als de gedetailleerde bodemkaart (niet afgebeeld) is het gebied niet gekarteerd. Ten noorden van het plangebied ligt een zone met beekeerdgronden; lemig fijn zand. Ten westen van het plangebied ligt een zone met hoge zwarte enkeerdgronden; lemig fijn zand. Voorsortierend op de historische kenmerken (zie paragraaf 2.4) is op de kadastrale kaart van 1832 te zien dat het plangebied zich in een (moes)tuin bevindt ten oosten van de landbouwgronden. Waarschijnlijk hebben we daarom in het plangebied te maken met beekeerdgronden waarop een tuindek is aangelegd.

Beekeerdgronden zijn zandgronden die ontstaan in gebieden met een hoog fluctuerende grondwaterstand. De top bestaat uit een humeuze (moerige) laag. Dit eerddek is ontstaan doordat de aangroei van organische stof sneller verloopt dan de afbraak ervan. Eronder ligt dekzand waarin zich geen of een onduidelijke podzol heeft ontwikkeld. In de top komen roestvlekken voor. De aanwezigheid van roestvlekken duidt op een (zeer) slechte ontwatering.

Enkeerdgronden zijn zandgronden met een plaggendek van tenminste 50 cm dik. Dit plaggendek is vanaf de Late Middeleeuwen ontstaan door het periodiek opbrengen van met mest vermengde plagen op de akker. Doel hiervan was de bodemvruchtbaarheid op peil te houden of te verbeteren. Enkeerdgronden zijn voor wat betreft archeologie om twee redenen relevant. De oudste enkeerdgronden zijn meestal ontstaan op locaties die ook vóór het in zwang komen van plagenbemesting al als akker in gebruik waren. Dat waren meestal relatief hooggelegen, goed ontwaterde zandgronden die redelijk goed met de toenmalige landbouwtechnieken konden worden bewerkt. Door deze eigenschappen zijn deze gronden vaak al heel vroeg – soms al vanaf het midden-Neolithicum – in gebruik genomen als landbouwgrond. Resten van bewoning uit deze perioden wordt daarom vaak onder een plaggendek aangetroffen.

Daarnaast fungeert het plaggendek in meer moderne tijden als een dikke beschermende laag, waardoor eventueel aanwezige resten niet of in mindere mate zijn aangetast door allerlei bodemingrepen.

2.3 ARCHEOLOGIE

2.3.1 BEKENDE ARCHEOLOGISCHE WAARDEN

Bijlage 7 toont de locaties van de bekende archeologische waarden en de uitgevoerde archeologische onderzoeken in de omgeving van het plangebied. In het onderzoeksgebied zijn diverse waarnemingen bekend:

Zaakid. 2818811100 betreft meerdere fragmenten handgevormd aardewerk uit de Romeinse Tijd en enkele fragmenten kogelpot uit de Middeleeuwen. De vondstmelding bevindt zich op 410 m ten noordwesten van het plangebied.

Zaakid. 3286870100 betreft een spinklosje van onbekende datering. De vondstmelding bevindt zich op 260 m ten westen van het plangebied

Zaakid. 3033841100 betreft grondsporen en paalkuilen uit de Romeinse Tijd. De vondstmelding bevindt zich op 90 m ten westen van het plangebied

Zaakid. 2700015100 betreft een schijffibula, een kom en crematieresten uit de Midden- tot Laat Romeinse Tijd. De vondstmelding bevindt zich op 300 m ten zuidwesten van het plangebied.

Zaakid. 3073475100 betreft een kom/schaal uit de Laat Romeinse Tijd – Vroege Middeleeuwen. De vondstmelding bevindt zich op 400 m ten zuidwesten van het plangebied

Zaakid. 2713170100 betreft een kom uit de Laat Romeinse Tijd – Vroege Middeleeuwen. De vondstmelding bevindt zich op 380 m ten zuiden van het plangebied

Zaakid. 3067408100 betreft enkele grondsporen uit de Late Bronstijd – Vroege IJzertijd. De vondstmelding bevindt zich op 350 m ten zuiden van het plangebied AMK-terreinen

Zaakid. 2824619100 betreft enkele fragmenten kogelpot, Pingsdorf, huttenleem en andere soorten bouwfragmenten uit de Late Middeleeuwen. De vondstmelding bevindt zich op 360 m ten zuiden van het plangebied AMK-terreinen

Zaakid. 2713179100 betreft fragmenten kogelpot en handgevormd aardewerk uit de Vroege Middeleeuwen. De vondstmelding bevindt zich op 365 m ten zuiden van het plangebied AMK-terreinen

Zaakid. 2699580100 betreft enkele kommen, kogelpotten en handgevormd aardewerk uit de Vroege Middeleeuwen. De vondstmelding bevindt zich op 460 m ten zuiden van het plangebied AMK-terreinen

Zaakid. 3113512100 betreft een kruik van steengoed uit de Nieuwe Tijd Midden. De vondstmelding bevindt zich op 490 m ten zuiden van het plangebied AMK-terreinen

AMK-terreinen (= Archeologische Monumentenkaart) zijn terreinen waarvan bekend is dat zich archeologische resten in de grond bevinden. Het archeologisch belang daarvan is bovendien gewaardeerd. Zo zijn er AMK-terreinen van archeologische

waarde en van hoog, zeer hoog archeologisch belang en wettelijk beschermde AMK-terreinen van zeer hoog archeologisch belang).

Binnen het onderzoeksgebied is onderstaand AMK-terrein geregistreerd: monumentnummer 13625 betreft een terrein met een deel van esdekcomplex met sporen van Inheems Romeinse begraving en bewoning. Aan dit terrein wordt een hoge archeologische waarde toegekend. De begrenzing van het AMK-terrein bevindt zich op 70 m ten westen van het plangebied.

2.3.2 GEMEENTELIJKE VERWACHTINGSKAART

Op de gemeentelijke verwachtingskaart (bijlage 5) ligt het plangebied in een zone met een hoge verwachting (dorskern).

2.3.3 EERDER ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

In de omgeving van het plangebied hebben eerder archeologische onderzoeken plaatsgevonden. De onderzochte locaties zijn afgebeeld in bijlage 7.

Zaakid. 2117367100 betreft een booronderzoek uitgevoerd door Sweco in 2006.⁴ De onderzoeksmelding bevindt zich op 80 m ten noorden van het plangebied. Op basis van de resultaten van het veldonderzoek is vastgesteld dat de bodem van de onderzoekslocatie deels is verstoord tot vlak boven de C-horizont en deels uit bodemprofielen met een A-C-horizont verloop bestaat. In drie boringen bevinden zich tot op aanzienlijke diepte, 1,30-1,35 m –mv, donkerbruine lemig zandige humeuze lagen met veenresten. Deze boorprofielen bevatten, verhoudingsgewijs, veel puin. Het gaat hier vermoedelijk om de demping van de voormalige gracht van Havezathe de Berghorst. In een boring is een pijpenkopje aangetroffen. Op basis van de resultaten van het veldonderzoek wordt vervolgonderzoek geadviseerd in de vorm van een archeologische begeleiding.

Zaakid. 4909210100 betreft een archeologische opgraving uitgevoerd door Laagland Archeologie in 2020.⁵ De onderzoeksmelding bevindt zich op 290 m ten noordwesten van het plangebied. Bij het onderzoek zijn de overblijfselen onderzocht van het landhuis De Berghorst dat volgens historische bronnen van 1670 tot 1818 op de onderzoekslocatie stond, en van een boerderij-erf met dezelfde naam dat vanaf de eerste helft van de 17e eeuw bekend was. Van het huis zelf is zeer weinig muurwerk teruggevonden omdat de funderingen bovengronds op het bestaande maaiveld gezet zijn. Daarna is het binnenterrein opgehoogd met zand uit de gracht. De meeste informatie is verkregen uit het vele vondstmateriaal dat uit de gracht is geborgen. Een deel van dit vondstmateriaal is bij een in historische bronnen beschreven verbouwing tussen 1715 en 1720 in een vernieuwd grachtstalud talud verwerkt. Het bevatte serviesgoed van een welgesitueerd huishouden van de familie van Staverden als bewoners en grote zandstenen bouwelementen van raamkozijnen en andere bouwmaterialen.

Zaakid. 2302151100 betreft een booronderzoek uitgevoerd door Archaeological Research and Consultancy in 2010.⁶ De onderzoeksmelding bevindt zich op 170 m ten noordwesten van het plangebied. Op basis van het bureauonderzoek en

⁴ Huizing-Schreur en Fijma 2006

⁵ Spitzers 2023

⁶ Thijs, Komen en Hebinck 2010

inventariserend veldonderzoek - verkennende fase worden resten van het Laat Paleolithicum tot en met de Nieuwe Tijd verwacht. Bij het veldonderzoek is in het noordelijke deel van het plangebied een humeuze, donkere bovengrond aangetroffen met een dikte variërend tussen 0,35 – 0,8 m -mv. Van deze bovengrond kon niet met zekerheid worden vastgesteld of het een eerddek betrof of dat er sprake was van een recent ophogingspakket. In dit terreindeel zijn in het verleden waarschijnlijk beekeerdgronden aanwezig geweest. In het zuidelijk deel van het terrein bleek dat de bodem grotendeels verstoord is tot in de C-horizont. Er zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen. Op basis van de resultaten van het veldonderzoek wordt vervolgonderzoek niet noodzakelijk geacht.

Zaakid. 2112036100 en 2128115100 betreffen een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd door ADC ArcheoProjecten in 2006.⁷ De onderzoeksmelding bevindt zich op respectievelijk 90 m ten noorden van het plangebied en 200 m ten westen van het plangebied. Tijdens eerder onderzoek aan de oostzijde van het plangebied zijn vooral sporen uit de Romeinse tijd tevoorschijn gekomen. Tijdens het huidige onderzoek zijn enkele vuurstenen artefacten geborgen die vermoedelijk afkomstig zijn uit de periferie van een kampement uit het Laat-Paleolithicum. Verder zijn vondsten aangetroffen uit de perioden Late Bronstijd/Vroege IJzertijd en Late Middeleeuwen. Het overgrote deel van de grondsporen worden toegewezen aan een erf met een hoofdgebouw en enkele bijgebouwen uit de vroege IJzertijd. Verder zijn een groot aantal parallelle rijen met honderden paalsporen die in noord-zuid richting over de dekzandrug liepen aangetroffen. Deze worden in de Late Middeleeuwen gedateerd. Het aangetroffen aardewerk bestaat onder andere uit kookpotten, drinkbekers, schalen en opslagpotten. Op basis van de resultaten van de verschillende onderzoeken kan geconcludeerd worden dat de dekzandrug in ieder geval vanaf de Bronstijd tot in de Romeinse tijd continu bewoond is geweest.

Zaakid. 3981372100 betreft een archeologische opgraving uitgevoerd door SOB research in 2015.⁸ De onderzoeksmelding bevindt zich op 430 m ten noordwesten van het plangebied. Bij het onderzoek zijn in de bouwput meer dan 300 sporen aangetroffen en onderzocht. Het betreft voor het overgrote deel archeologische sporen, met name paalkuilen, uit de periode Midden-/Laat Romeinse Tijd. Een kleiner deel van de sporen komt uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. De Romeinse sporen betreffen minstens vier gebouwstructuren.

Zaakid. 2091000100 betreft een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd door BAAC BV in 2005.⁹ De onderzoeksmelding bevindt zich op 310 m ten westen van het plangebied. Tijdens het veldonderzoek zijn sporen aangetroffen die toebehoren aan een Nederzetting uit de Midden IJzertijd – Vroeg Romeinse Tijd. Het betreft een huisplattegrond met een spieker en nog enkele losse paalsporen. Het aangetroffen vondstmateriaal bestaat met name uit aardewerk uit de IJzertijd – Romeinse Tijd.

Zaakid. 2200520100 (2182378100) betreft een archeologische opgraving uitgevoerd door ADC ArcheoProjecten in 2008.¹⁰ De onderzoeksmelding bevindt zich op 280 m ten zuidwesten van het plangebied. Tijdens het archeologisch onderzoek zijn vooral sporen en vondsten uit de perioden Late Bronstijd/Vroege IJzertijd en Middeleeuwen/Nieuwe Tijd aangetroffen. De waargenomen sporen vormen de plattegronden van enkele spiekers, greppels, losse kuilen en een palenzwerm. Daarnaast zijn 31 scherven aardewerk aangetroffen.

⁷ Houkes en van der Velde 2008

⁸ Benerink 2017

⁹ De Winter en De Jager 2015

¹⁰ Voogd en Huisman 2009

Zaakid. 5003259100 (2419198100) betreft een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd door Laagland Archeologie in 2021.¹¹ De onderzoeksmelding bevindt zich op 420 m ten zuiden van het plangebied. Tijdens het onderzoek zijn sporen van verschillende activiteiten aangetroffen vanaf de 18^e eeuw tot heden, waaronder overblijfselen van begravingen op het kerkhof. Door deze activiteiten is de bodem in het plangebied voor het overgrote deel tot meerderde decimeters in de c-horizont verstoord. Eventuele oudere archeologische resten zijn daardoor grotendeels verdwenen. In de noordwesthoek van het plangebied is één laag met intacte skeletresten blootgelegd. Ten zuiden daarvan zijn onder een één meter diepe verstoring onder de voormalige pastorie geen intacte skeletten meer aanwezig, maar alleen de onderste centimeters van nagenoeg botloze grafkuilen en de resten van herbegraven menselijk botmateriaal. Op basis van de resultaten is door de regioarcheoloog besloten dat er geen vervolgonderzoek hoeft plaats te vinden omdat het hier een grotendeels verstoorde, niet behoudenswaardige vindplaats betreft.

2.4 HISTORIE

De oudste vermelding van Enter stamt uit 1134. Hierin wordt benoemd dat ene Arnoldus van Entere tot een kloosterverband was toegetreden. Bewoningssporen gaan overigens verder terug. In 1950 zijn bij de nieuwbouw van woningen aan de Julianastraat resten aangetroffen van een nederzetting uit de Karolingische tijd (800 -1000 v.Chr.).¹²

Enter was lange tijd een schippersdorp. Al in een document uit het begin van de zeventiende eeuw wordt melding gemaakt van acht schippers uit Enter. De handel en industrie van Enter beleefden hun bloeitijd toen de Regge nog een vaarwater van betekenis was en een verbinding vormde tussen Twente (met daarachter het Münsterland) en de rest van ons land. Het was in de periode 1780 tot 1850 dat de Enterse schippers met meer dan honderd zompen hout, steen, rogge, turf en vooral Twentse textielproducten naar Holland en de IJsselsteden vervoerden.¹³

¹¹ Spitzers en de Gruil 2021

¹² Enterserfgoed.nl

¹³ Planviewer.nl

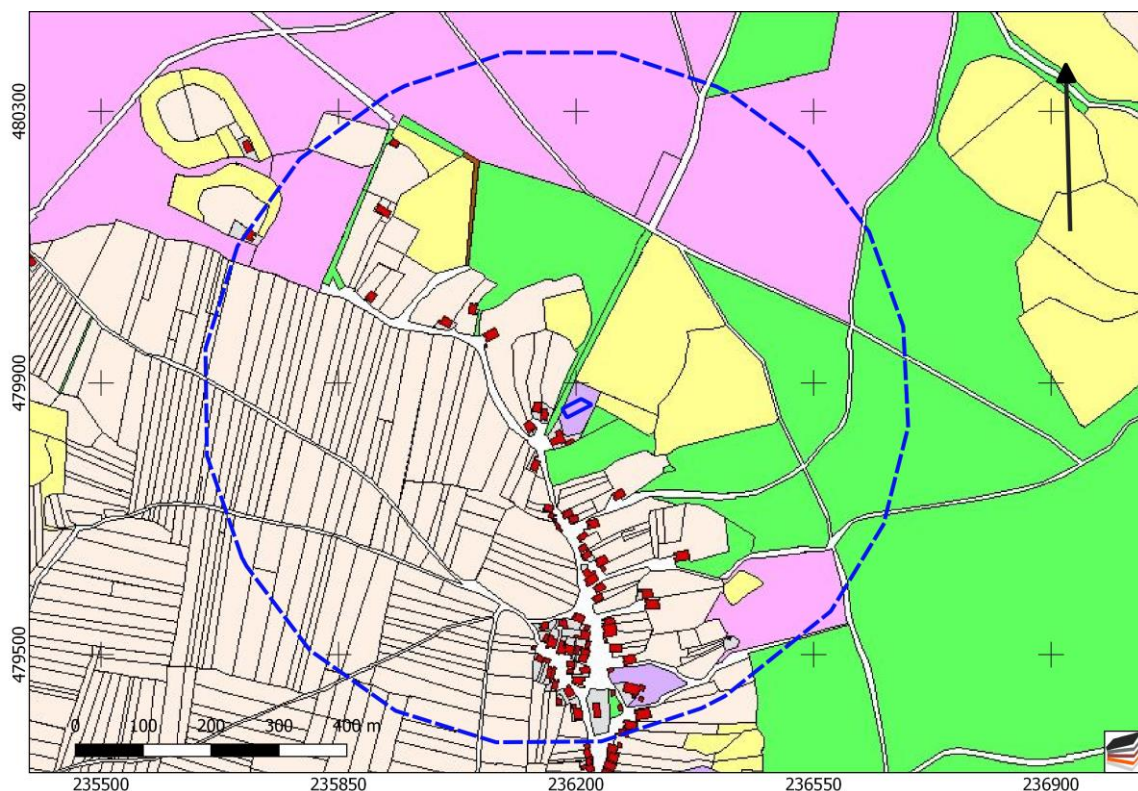

Afbeelding 4. Uitsnede op de hottingerkaart (1787). De locatie van het plangebied is (bij benadering) rood omcirkeld.

Op bovenstaande uitsnede van de Hottingerkaart (1787) is te zien dat het plangebied zich globaal in een tuin lijkt te bevinden. Dit wordt bevestigd op de eerste kadastrale kaart (circa 1832)¹⁴. Hierop is het plangebied en haar omgeving aangeduid als tuin (zie onderstaande afbeelding). Op de horigenkaart is aangegeven dat de tuin onderdeel uitmaakt van Erve Roeterink/Roterink.¹⁵ Dit erf komt voor het eerst in geschreven bronnen voor in 1435, als leen van Overijssel. Ook is het erf volgewaard in marke Enter.

¹⁴ bron: hisgis.nl

¹⁵ Bron: hisgis.nl/horigheid

Afbeelding 5. Uitsnede uit de eerste kadastrale kaart, circa 1832. De locatie van het plangebied is blauw omlijnd. Geel: hooiland, beige: bouwland, lichtgroen: weideland, paars: heide, lichtpaars: (moes)tuin, rood: bebouwing met erf. Bron: hisgis.nl.

Op de topografische kaart van 1900 (zie Afbeelding 6) is niet te zien in hoeverre het land in en rondom het plangebied nog wordt gebruikt als tuin. De vorm van de tuin is nog ietwat zichtbaar. Rond 1935 verschijnt bebouwing in het noordelijke deel van het plangebied en lijkt het gebruik van het gebied te zijn veranderd naar grasland. Diagonaal door het plangebied loopt een sloot (Afbeelding 7). Tussen 1955 en 1976 lijkt andere bebouwing in het plangebied aanwezig te zijn (Afbeelding 8 en Afbeelding 9). Vanaf 1988 is het plangebied weer onbebouwd en de huidige bebouwing, waaronder de schuur die zich momenteel in de zuidoostelijke hoek van het plangebied bevindt, is zichtbaar vanaf 1996 (Afbeelding 10 en Afbeelding 11).

Afbeelding 6. Uitsnede uit de topografische kaart van 1900. Bron: Topotijdreis.nl

Afbeelding 7. Uitsnede uit de topografische kaart van 1935. Bron: Topotijdreis.nl

Afbeelding 8. Uitsnede uit de topografische kaart van 1955. Bron: Topotijdreis.nl

Afbeelding 9. Uitsnede uit de topografische kaart van 1976. Bron: Topotijdreis.nl

Afbeelding 10. Uitsnede uit de topografische kaart van 1988. Bron: Topotijdreis.nl

Afbeelding 11. Uitsnede uit de topografische kaart van 1996. Bron: Topotijdreis.nl

HOOFDSTUK 3 CONCLUSIE EN VERWACHTINGSMODEL

3.1 CONCLUSIE

Op basis van de inventarisatie kan het volgende geconcludeerd worden.

Het plangebied ligt in het Overijssels-Gelders zandgebied. Op de geomorfologische kaart is het plangebied grotendeels niet gekarteerd. De oostzijde van het gebied genst aan een zone met een vlakte van ten dele verspoelde dekzanden of löss. Ten noordwesten van het plangebied loopt een gordeldekzandrug. In het plangebied is vermoedelijk sprake van een gordeldekzandwelling. Bodemkundig is het plangebied evenmin gekarteerd. In de directe omgeving zijn hoofdzakelijk beekeerdgronden gekarteerd. In de omgeving van het plangebied zijn archeologische resten uit de Vroege IJzertijd tot en met de Nieuwe Tijd bekend. Op de Hottingerkaart (1787) is te zien dat het plangebied zich globaal in een (moes)tuin lijkt te bevinden. Dit wordt bevestigd op de eerste kadastrale kaart (circa 1832). Hierop is het plangebied en haar omgeving aangeduid als (moes)tuin. Op basis hiervan kan worden aangenomen dat in het plangebied sprake is van een tuineerddek op beekeerdgronden. Op de horigenkaart is aangegeven dat de tuin onderdeel uitmaakt van Erve Roeterink/Roterink. Dit erf komt voor het eerst in geschreven bronnen voor in 1435, als leen van Overijssel. Rond 1935 verschijnt bebouwing in het noordelijke deel van het plangebied en lijkt het gebruik van het gebied te zijn veranderd naar grasland. In 1955 en 1976 lijkt andere bebouwing in het plangebied aanwezig te zijn. Vanaf 1988 is het plangebied weer onbebouwd en de huidige bebouwing, waaronder de schuur die zich momenteel in de zuidoostelijke hoek van het plangebied bevindt, is zichtbaar vanaf 1996.

3.2 VERWACHTINGSMODEL

Op basis van geomorfologische kenmerken geldt voor de periode Paleolithicum – Vroeg Neolithicum geldt een lage verwachting. Het plangebied ligt in een zone met lagere verspoelde afzettingen en bevindt zich ten oosten van de stuwwal. Deze stuwwal en nabijgelegen gordeldekzanden zijn geschikter voor jager – verzamelaars voor bewoning dan het plangebied. Off site resten kunnen niet worden uitgesloten (denk aan bijvoorbeeld pijlpunten voor de jacht).

Voor de periode Laat Neolithicum – vroege Middeleeuwen geldt een middelhoge verwachting. In de omgeving zijn meerdere vondsten uit de Vroege IJzertijd – Romeinse tijd bekend. De mogelijke aanwezigheid van beekeerdgronden maakt het gebied overigens minder geschikt voor landbouw. Daarnaast is de kans groot dat de straks besproken 15^e -eeuwse boerderij mogelijke eerdere bewoningssporen heeft aangetast.

Voor de periode Late Middeleeuwen – Nieuwe Tijd geldt een hoge verwachting. In historische tijden ligt het plangebied in de tuin van een erf dat al vanaf 1435 genoemd wordt in historische bronnen. Mogelijke voorgangers van deze boerderij kunnen ook in dit plangebied aanwezig zijn.

Eventuele nederzettingen uit de steentijd hebben een omvang van 50 – 200 m² (kleine variant) of 200 – 1000 m² (middelgrote variant). Nederzettingen uit de periode Bronstijd – middeleeuwen hebben meestal een omvang tussen 500 – 2000 m² (huisplaats) of meer dan 8000 m² (dorp).¹⁶

Deze resten liggen in de top van de natuurlijke ondergrond, mogelijk dicht onder het maaiveld onder een bouwvoor of eventuele ophogingslaag. De natuurlijke bodem wordt hier gevormd door dekzand waarin zich een podzol heeft ontwikkeld. Eventuele resten bestaan uit vuursteenstrooiingen (voornamelijk Laat-Paleolithicum tot en met Neolithicum, in mindere mate Bronstijd en IJzertijd). Daarnaast kan (gefragmenteerd) aardewerk worden verwacht, evenals houtskool, verbrande huttenleem en natuursteen. Vanaf ongeveer de 17^e eeuw is ook baksteen te verwachten (rurale gebieden; in bewoningskernen al eerder). Deze vondstcategorieën bevinden zich aan of in het pleistocene zand, direct onder een bouwvoor. Daarnaast kunnen grondsporen worden verwacht. Het gaat daarbij overwegend om paalkuilen, greppels en afvalkuilen en dergelijke. Deze bevinden zich in de top van de pleistocene ondergrond en kunnen zich tot op grote diepte uitstrekken.

3.3 ADVIES

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek - verkennende fase worden archeologische resten verwacht. De geplande bodemingrepen zullen deze resten zeer waarschijnlijk aantasten. We adviseren daarom vervolgonderzoek aan in de vorm van een verkennend booronderzoek. Hierbij worden verspreid over de toegankelijke delen van het plangebied circa zes grondboringen gezet. De boringen hebben tot doel het archeologische verwachtingsmodel te toetsen en zonodig aan te vullen. Met dit booronderzoek wordt de bodemopbouw in kaart gebracht. Aangezien de daadwerkelijke bodemopbouw in het plangebied niet precies bekend is, vormt een verkennend booronderzoek de aangewezen onderzoeksmethode. Op basis van de resultaten van dit onderzoek kunnen kansrijke delen worden geselecteerd voor eventueel vervolgonderzoek, terwijl delen met geen of weinig kansrijke delen van vervolgonderzoek kunnen worden uitgesloten.

¹⁶ bron: Tol e.a., 2006.

HOOFDSTUK 4 VELDONDERZOEK

4.1 BESCHRIJVING ONDERZOEKSMETHODIEK

Het veldonderzoek heeft tot doel om meer inzicht te verkrijgen in de fysische situatie in het plangebied. Het dient de in het plangebied aanwezige bodems, de mate van versterking en de aanwezigheid van potentiële archeologische niveaus in kaart te brengen. Aan de hand daarvan kan er voor het plangebied een gespecificeerd verwachtingsmodel worden opgesteld dat gedetailleerder en nauwkeuriger is dan een verwachtingsmodel dat louter gebaseerd is op bronnen en globalere bodem- en geomorfologische kaarten.

Voor het booronderzoek niet-toegankelijke en/of verstoorde delen zijn aangegeven op de kaart in Bijlage 8. Voor aanvang van het veldonderzoek is een Plan van Aanpak (PvA) opgesteld en gedeponneerd in Archis3. Het veldonderzoek bestond uit het zetten van vijf verkennende boringen. Boring 3 is op een diepte van 50 cm –mv gestagneerd op een verharding. Een zesde boring is komen te vervallen omdat het betreffende deel is voorzien van een ondoordringbare terreinverharding.

Verkennend booronderzoek is een snelle en kostenefficiënte onderzoeksmethode om de archeologische potentie van een plangebied in kaart te brengen. Aangezien de specifieke bodemopbouw in het plangebied niet bekend is, is verkennend onderzoek in dit stadium de meest geschikte onderzoeksmethode.

De boringen zijn uitgevoerd met een Edelmanboor met een diameter van 7 cm en een guts. De boorkernen zijn visueel geïnspecteerd op het voorkomen van archeologische indicatoren.

De boringen zijn gemeten met GPS met een nauwkeurigheid van 3 m. Het bodemprofiel is beschreven volgens de norm NEN 5104 en ASB. De NAP-maaiveldhoogtes van de boringen zijn bepaald aan de hand van het AHN. De profielbeschrijvingen zijn opgenomen in Bijlage 9. De boorpuntenkaart met de posities van de boringen is opgenomen in Bijlage 8.

4.2 RESULTATEN: LITHOLOGIE, LITHOGENESE EN BODEMONTWIKKELING

In de meeste boringen is sprake van een verstoord pakket tot 70 cm of meer. De intacte bodem bestaat uit een C-horizont, bestaande uit (licht)geel gekleurd dekzand.

De bovenste circa 50 cm van het verstoord pakket bestaat meestal uit matig siltig, zeer fijn, zwak humeus zand. De bovenste circa 20-30 cm is bruin van kleur met een zweem grijs. Daaronder is sprake van bruinekleur zand. Eronder ligt een overgangslaag van circa 10 cm dik. Deze is overwegend grijsbeige met bruine

vlekken. In boringen 4 en 5 ligt daaronder een intacte C-horizont. Deze bestaat uit zeer fijn, zwak-matig siltig zand. De kleur is lichtgeel – donkergeel; roestvlekjes en roestlaagjes komen voor en de donkergele kleur wordt veroorzaakt door roestvorming. Het zand bevat wat grindkorrels, wat wijst op verspoeling.

In boringen 1 en 2 is het beeld vanaf circa 70 cm minder duidelijk: in boring 1 ligt tussen 70 – 160 cm –mv een laag zeer fijn, matig siltig en zwak grind zand. Deze laag heeft een ietwat vlekkerige beigebruine kleur. Deze laag is losgepakt: met een guts kon de laag gemakkelijk doorboord worden. Vanaf 160 tot 210 cm –mv (maximaal geboorde diepte) ligt een laag zeer fijn, zwak siltig en zwak grindig zand. Deze laag heeft een lichtgele/beige kleur en is eveneens losgepakt. Vermoedelijk is in beide lagen sprake van een vergraven C-horizont van verspoeld dekzand.

In boring 2 is tussen 80 – 175 cm –mv sprake van een aantal losgepakte lagen. Tussen 80-100 cm –mv ligt een laag zeer fijn, sterk siltig en zwak grindig zand. Deze laag is geelgrijs van kleur met een intact roestbandje. Mogelijk gaat het hier om een gekeerde C-horizont. Eronder liggen tot 155 cm een tweetal ietwat vlekkerige grijs en grijsbruin gekleurde lagen. Tussen 155 en 175 cm –mv ligt vervolgens een donkerbruingekleurde humeuze, zandige kleilaag. Deze gaat scherp begrensd over een matig fijn, zwak siltig lichtgeel dekzand. Ook hier gaat het bij de losgepakte lagen vermoedelijk om vergraven gronden.

4.3 RESULTATEN: ARCHEOLOGIE

Er zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen. In de bovenste circa 50 cm zijn enkele minieme baksteensnippers aangetroffen (boringen 1 en 3) en mogelijk een spikkeltje houtskool (boring 3). Gezien de ligging in een verstoord pakket zijn deze weinig relevant. Opsporing van archeologische indicatoren vergt meer intensieve vormen van archeologisch veldonderzoek en was niet het doel van het hier uitgevoerde verkennende booronderzoek (zie paragraaf 1.6).

HOOFDSTUK 5 CONCLUSIE EN VERWACHTING

In alle boringen is tot circa 50-70 cm –mv sprake van een homogeen verstoord pakket. In de noordelijke helft van het plangebied ligt daaronder intact (verspoeld) dekzand (C-horizont). In het zuidelijke deel is waarschijnlijk sprake van diepe verstoringen, mogelijk samenhangend met eerdere bebouwing (tussen circa 1935 – 1988) of demping van een sloot zoals die is aangegeven op een kaart uit 1935). Boring 5 is vermoedelijk gestagneerd op een subrecente fundering of puinlaag. Er zijn geen resten van een intact plaggendek of moestuindek gezien. Evenmin zijn sporen van podzolvorming gezien. De archeologische verwachting kan daarmee worden bijgesteld naar 'laag' voor alle perioden.

HOOFDSTUK 6 SELECTIEADVIES

Op basis van het uitgevoerde booronderzoek is de kans klein dat het plangebied archeologisch relevante resten bevat, afgezien van eventueel aanwezige resten van diepere grondsporen in de noordelijke helft van het plangebied. Dergelijke resten kunnen op basis van archeologisch booronderzoek vrijwel nooit uitgesloten worden. In de praktijk wordt in een dergelijke situatie geen vervolgonderzoek gevraagd: enerzijds omdat het oorspronkelijke bewoningsniveau – en daarmee ook mobiele resten en ondiepe grondsporen – ontbreekt en anderzijds omdat de opbrengsten van vervolgonderzoek meestal niet opwegen tegen de benodigde inspanningen hiervan.

Om deze reden adviseren we geen vervolgonderzoek uit te voeren en het plangebied vrij te geven. De implementatie van dit advies is in handen van de gemeente Wierden, hierin vertegenwoordigd door de archeologisch adviseur van de gemeente, mevr. dr. E. Kaptijn.

Mochten bij graafwerkzaamheden onverhoopt toch archeologische resten worden aangetroffen, dan geldt conform de Erfgoedwet (art. 5.10) een meldingsplicht. Dit kan bij Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (033 421 74 56) of via de website: www.cultureelerfgoed.nl/contact.

literatuur

- Benerink, G.M.H., 2015. *Inventariserend Veldonderzoek door middel van proefsleuven en Archeologische Opgraving 'Plangebied Witmoesdijk - Wierdenseweg', Enter, Gemeente Wierden*. Heinenoord.
- Berendsen, H.J.A., 2005 (1997). *Landschappelijk Nederland. De fysisch geografische regio's*. Assen.
- Berendsen, H.J.A., 2008. *De vorming van het land*. Assen.
- Borsboom, A.J. en J.W.H.P. Verhagen, 2012. KNA Leidraad Inventariserend Veldonderzoek. Deel: Proefsleuvenonderzoek (IVO-P). Gouda.
- Bosch, J.H.A., 2008. *Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode versie 1.1. Op basis van de Standaard Boorbeschrijvingsmethode versie 5.2. Deltares-rapport 2008-U-R0881/A*.
- Houkes, M.C.E. en van der Velde, H.M., 2008. *Enter De Akkers fase 2, gemeente Wierden. Enterse akkers onderzocht. Een archeologische opgraving*. Amersfoort.
- Huizing-Schreur, A. en Fijma, P. 2006. *Archeologisch onderzoek De Berghorst te Enter Noord*. Assen.
- Mulder, E.F.J. de., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen.
- Nederlands Normalisatie-instituut, 1989. *Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters*, Nederlands Normalisatie-instituut Delft.
- Spitzers T.A. en Gruil, de J., 2021. *Inventariserend veldonderzoek - proefsleuven Kerkeiland te Enter, gemeente Wierden (OV)*. Almelo.
- Spitzers T.A. et al. 2023. *Archeologisch onderzoek landhuis De Berghorst te Enter: een boerderij-erf en landhuis uit de Nieuwe tijd (IVO-P en DO)*. Almelo.
- Thijs, W.J.F., Komen, M.C.M. en Hebinck, K.A., 2010. *Een archeologisch bureau-onderzoek en inventariserend veldonderzoek door middel van boringen bij de Wierdenseweg 12 te Enter, gemeente Wierden (O)*. Groningen.
- Tol, A.J., J.W.H.P. Verhagen en M. Verbruggen, 2012. *Leidraad inventariserend veldonderzoek; Deel: karterend booronderzoek v2*. SIKB
- Voogd, J.B. de en Huisman, N. 2009. *Enter, De Akkers 3 (gemeente Wierden). Een archeologische opgraving*. Amersfoort.
- Winter, de J. en Jager, de S., 2008. *Enter, Witmoesdijk, archeologisch onderzoek*. 's-Hertogenbosch.

Archeologische databases/internetbronnen

ArchisIII
www.boorstaten.nl
www.topotijdreis.nl
www.hisgis.nl
www.grondwatertools.nl
www.kadastralekaart.com

Gebruikte kaarten

1e Kadastrale kaart uit circa 1832 (gedigitaliseerd). Bron: www.hisgis.nl. Geraadpleegd op 13-10-2023

Historische kaarten vanaf 1890 tot en met 2015. Bron: www.topotijdreis.nl. Geraadpleegd op 13-10-2023

Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN2), nauwkeurigheid Z-waarde ≤ 5 cm. Bron: www.ahn.nl. Geraadpleegd op 13-10-2023

Kaart waarnemingen, AMK-terreinen en onderzoeksmeldingen. Bron: www.zoeken.cultureelerfgoed.nl. Geraadpleegd op 13-10-2023

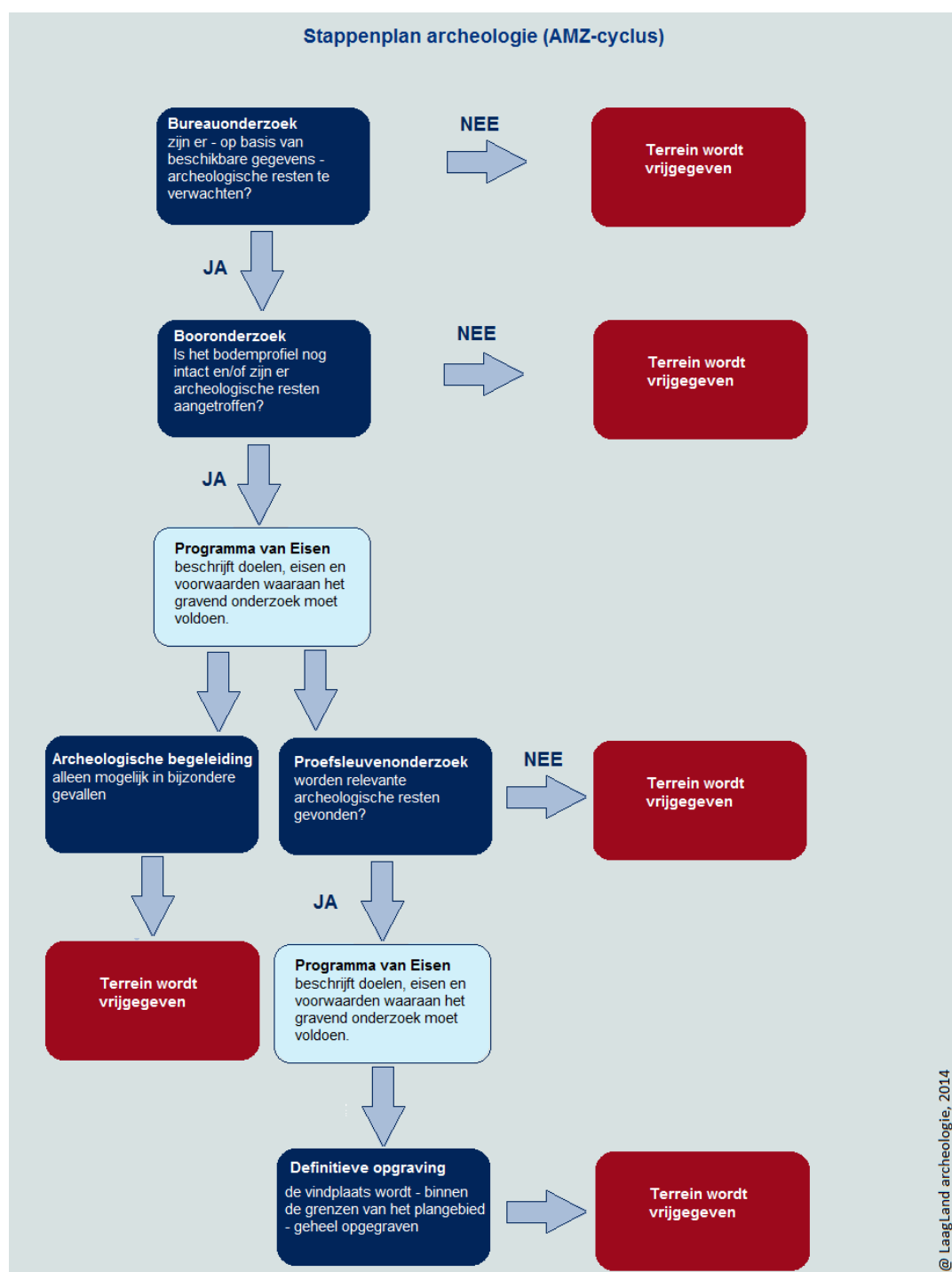
Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Bron: www.pdok.nl. Geraadpleegd op 13-10-2023

gemeentelijke verwachtingskaart. Bron: gemeente Wierden. Geraadpleegd op 13-10-2023

Geomorfologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000. Bron: www.pdok.nl. Geraadpleegd op 13-10-2023

Topografische kaart, schaal 1:10.000. Bron: www.pdok.nl. Geraadpleegd op 13-10-2023

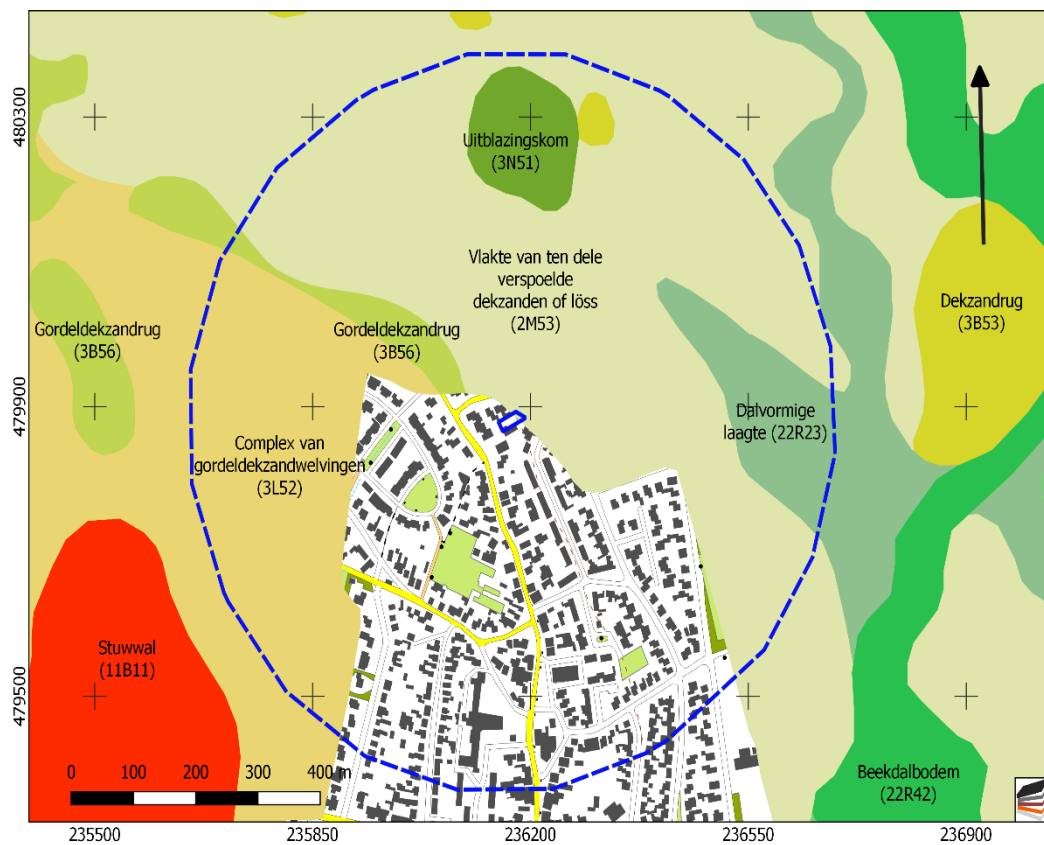
BIJLAGE 1 AMZ-CYCLUS

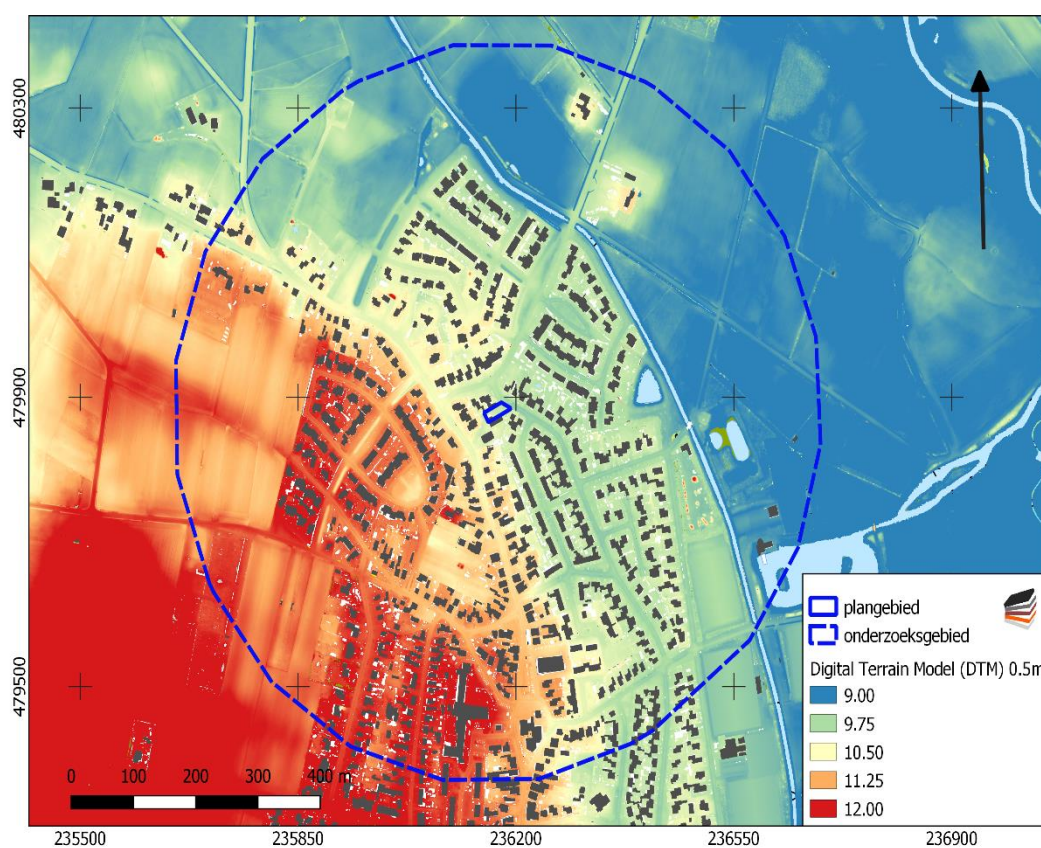
BIJLAGE 2 ARCHEOLOGISCHE PERIODEN

Archeologische perioden			Datering	
Nieuwe tijd		C	1795	
		B		1650
		A		1500
Middeleeuwen		Laat	1250	
		Vol	1050	
		vroeg	Ottoons	900
			Karolingisch	725
			Merovingisch	450
Romeinse tijd		Laat	270	
		Midden	70 na Chr.	
		Vroeg	15 voor Chr.	
Prehistorie	IJzertijd	Laat	250	
		Midden	500	
		Vroeg	800	
	Bronstijd	Laat	1100	
		Midden	1800	
		Vroeg	2000	
	Neolithicum	Laat	2850	
		Midden	4200	
		Vroeg	4900/5300	
	Mesolithicum	Laat	6450	
		Midden	8640	
		Vroeg	9700	
	Paleolithicum	Jong	35.000	
		Midden	250.000	
		Oud		
@ Laagland Archeologie, 2014				

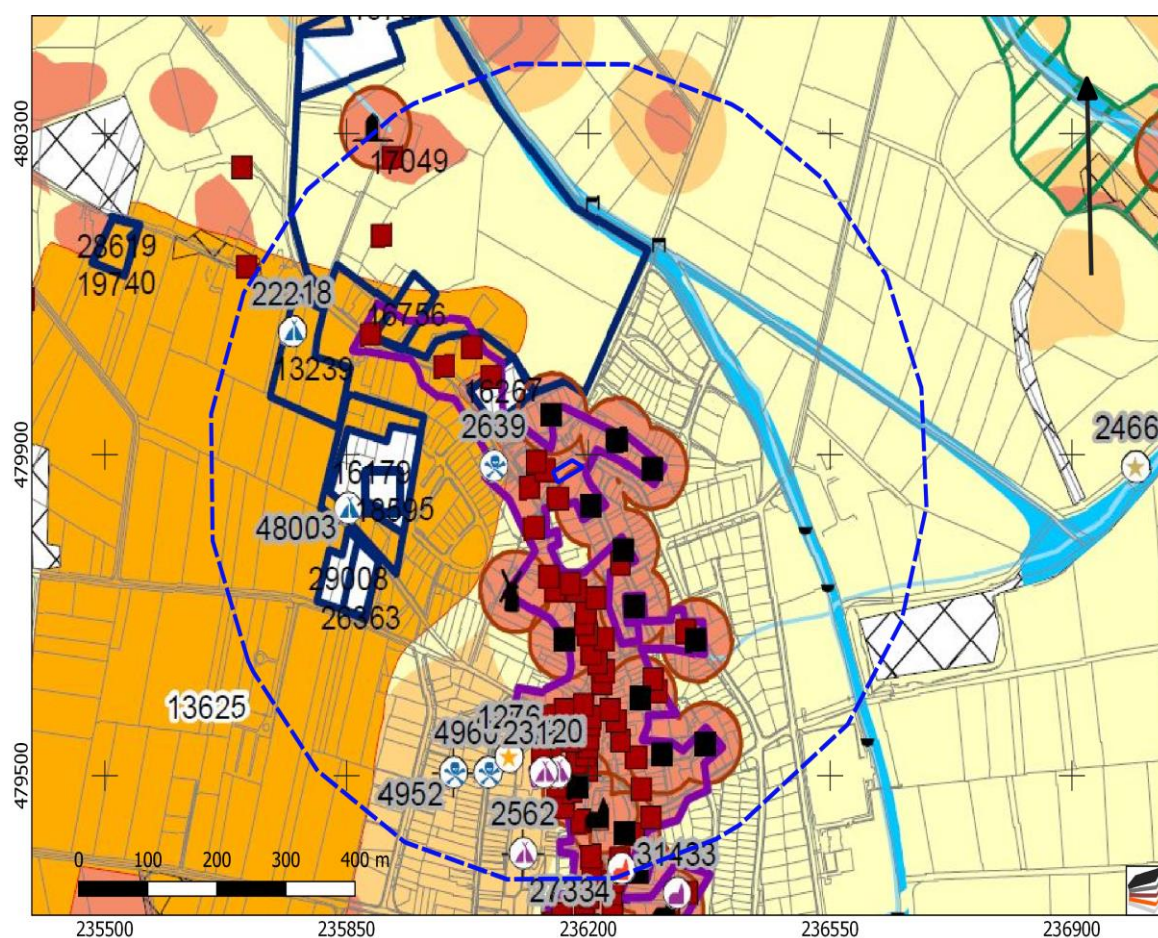
BIJLAGE 3 GEOMORFOLOGISCHE KAART

BIJLAGE 4 ACTUEEL HOOGTEBESTAND NEDERLAND

BIJLAGE 5 GEMEENTELIJKE ARCHEOLOGISCHE VERWACHTINGSKAART

Archeologische verwachting

- hoge verwachting
- hoge verwachting dorpskern
- hoge verwachting historisch element
- middelhoge verwachting
- lage verwachting
- geen verwachting; verstoord, onderzocht of reeds opgegraven

toevoegingen

- beekdal; kans op bijzondere dataset

Rijksmonumenten

(aantal binnen gemeente Wierden)

- beschermd monument (6)

Overige AMK terreinen

- zeer hoge archeologische waarde (1)
- hoge archeologische waarde (21)
- archeologische waarde (1)

Archeologische onderzoeken

(aantal binnen gemeente Wierden)

- uitgevoerd onderzoek (69)

Historische elementen

- bedehuis / kerk
- hoeve circa 1500
- bebouwing circa 1832
- bebouwde kern in 1832
- havezathe
- windmolen
- watermolen
- brug
- waadplaats, voorde
- water circa 1832

Archeologische elementen

(complextypes met waarnemingsnummer)

- aardwerk
- anders
- graf(veld)
- grafheuvel
- grondstofwinning
- havezathe of hof
- kasteel
- landbouw en veehouderij
- motte
- nederzetting en bebouwing
- nijverheid en industrie
- religie
- scheepvaart
- terp
- waterbouw (object)
- waterbouw (traject)
- wegebouw
- windmolen

toevoegingen

- administratief (exacte ligging onbekend)

Archeologische periode

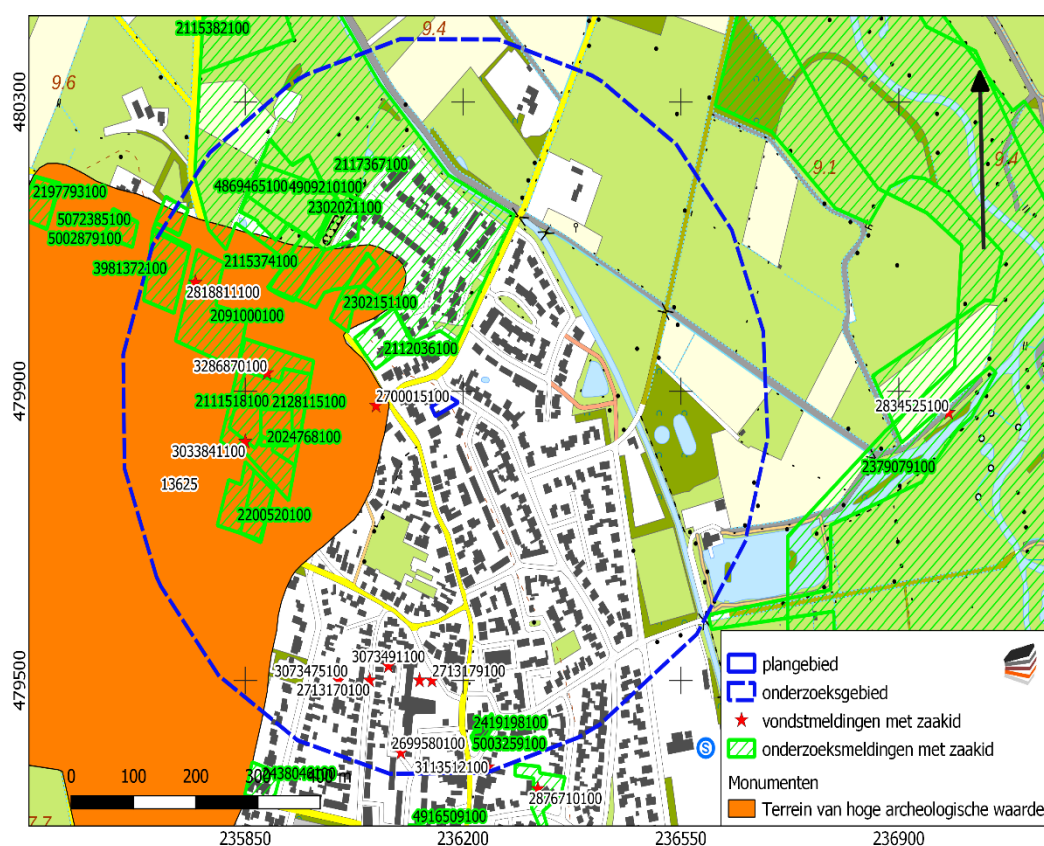
(in combinatie met archeologische elementen)

- Paleolithicum
- Mesolithicum
- Neolithicum
- Bronstijd
- IJzertijd
- Romeinse tijd
- Middeleeuwen
- Nieuwe tijd
- Onbekend

BIJLAGE 6 BODEMKAART

BIJLAGE 7 WAARNEMINGEN, AMK- TERREINEN EN ONDERZOEKSMELDINGEN

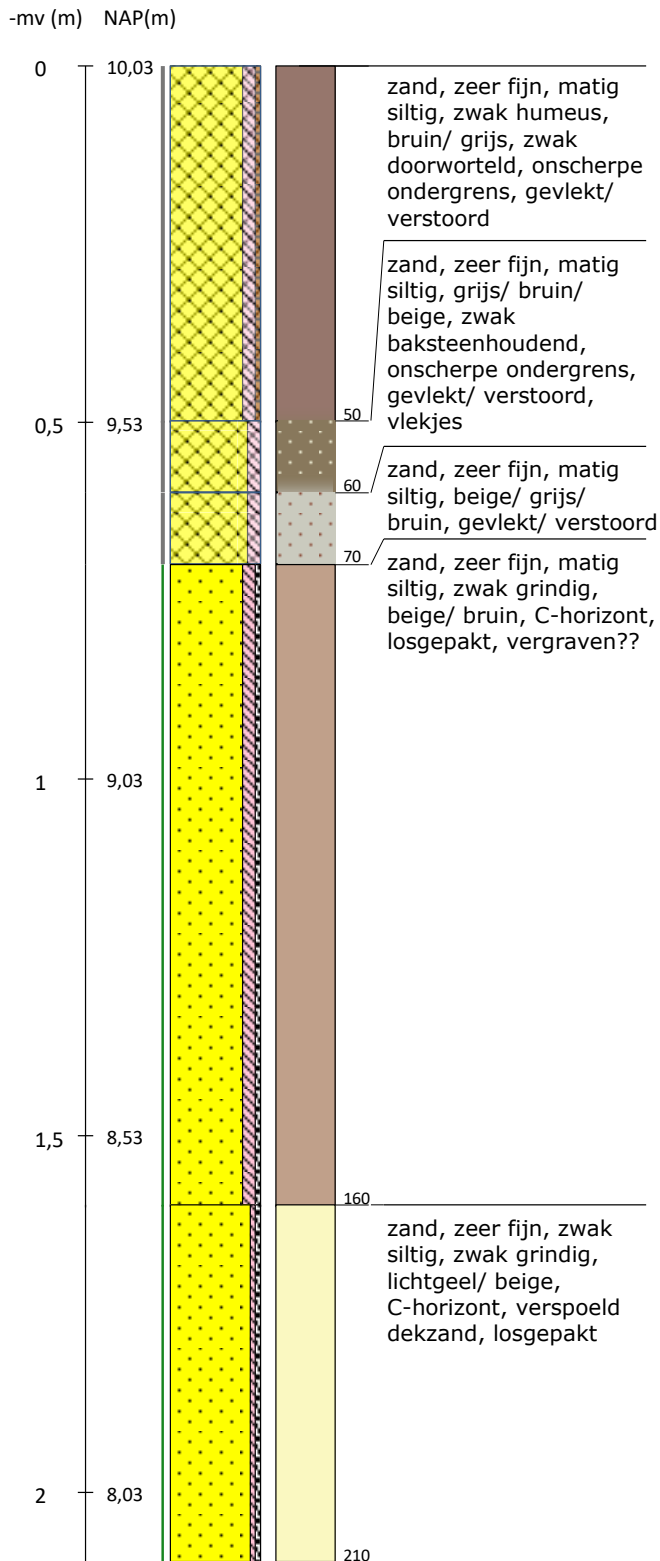

BIJLAGE 8 BOORPUNTENKAART

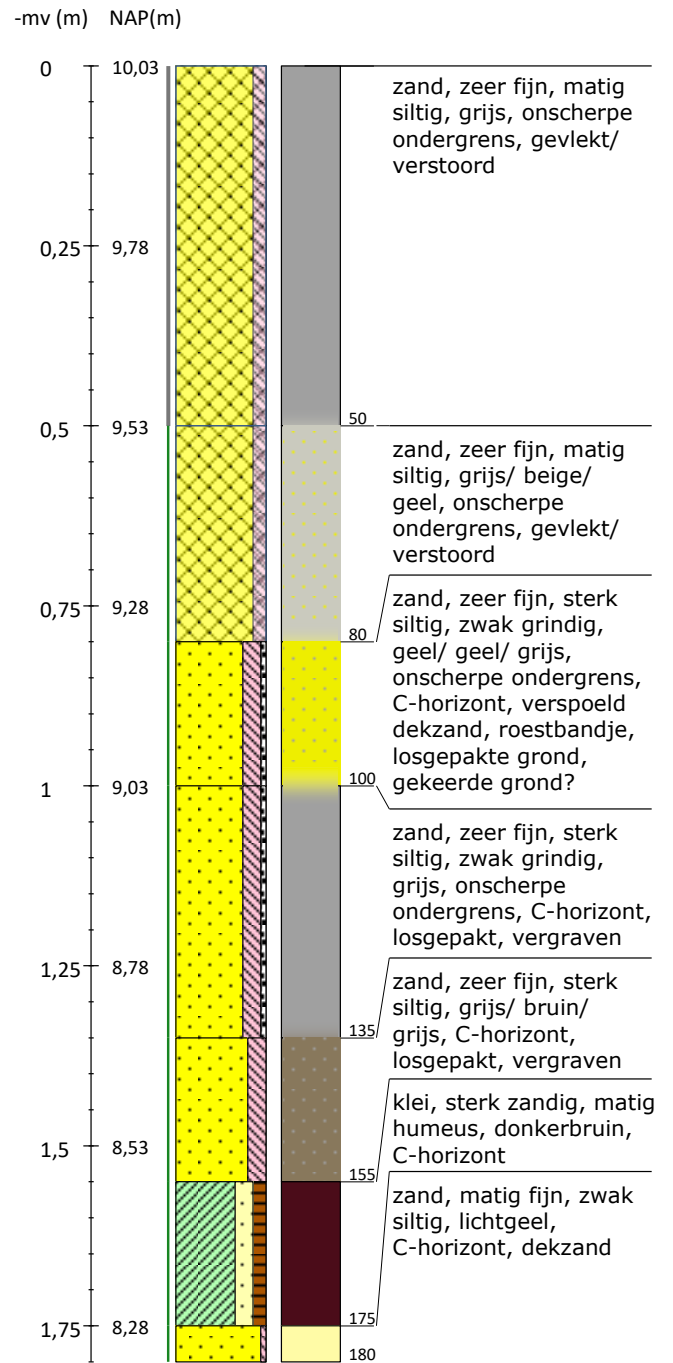

BIJLAGE 9 BOORSTATEN

Boring 1 RD-coördinaten: 236187/479884

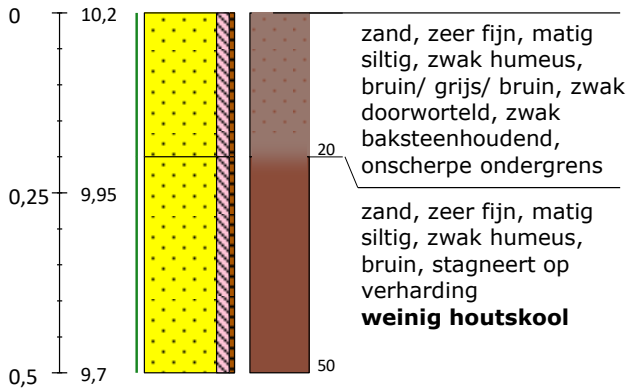

Boring 2 RD-coördinaten: 236174/479878

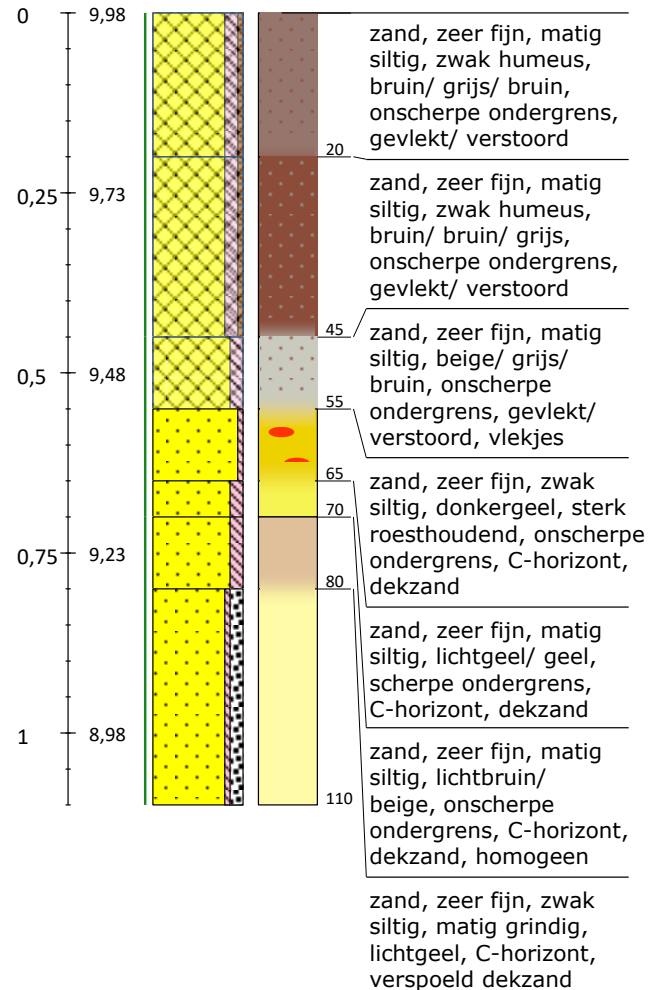
Boring 3 RD-coördinaten: 236164/479873

-mv (m) NAP(m)

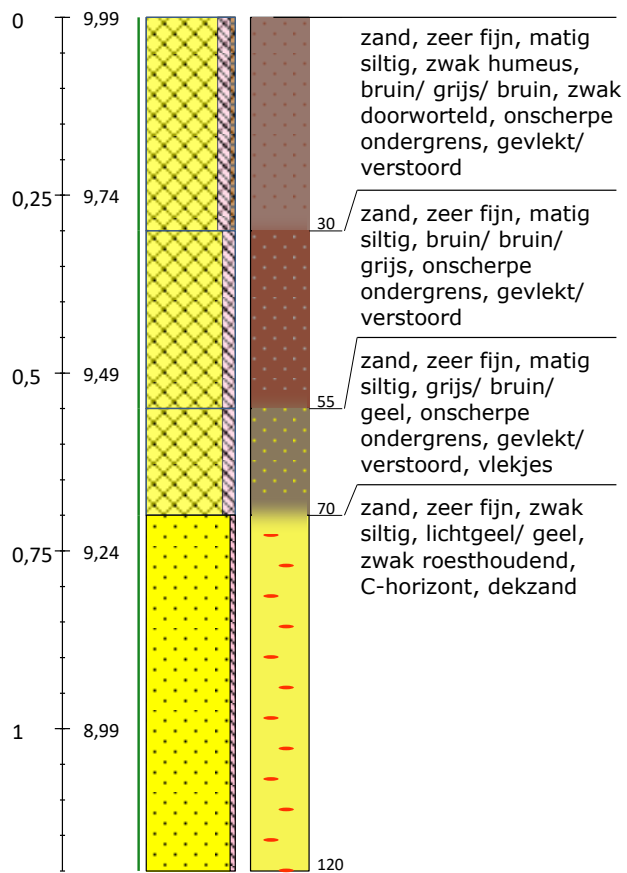
Boring 4 RD-coördinaten: 236176/479888

-mv (m) NAP(m)

Boring 5 RD-coördinaten: 236165/479882

-mv (m) NAP(m)

Legenda (conform NEN 5104, boorbeschrijvingsnorm van NITG-TNO en ASB)

Zand		Zand, zwak siltig
		Zand, matig siltig
		Zand, sterk siltig
		Zand, uiterst siltig
		Zand, kleilig

Klei		Klei, zwak siltig
		Klei, matig siltig
		Klei, sterk siltig
		Klei, uiterst siltig
		Klei, zwak zandig
		Klei, matig zandig
		Klei, sterk zandig

Leem		Leem, zwak zandig
		Leem, sterk zandig
		verstoord

Veen		Veen, mineraalarm
		Veen, zwak kleilig
		Veen, sterk kleilig
		Veen, zwak zandig
		Veen, sterk zandig

Grind		Grind, zwak zandig
		Grind, matig zandig
		Grind, sterk zandig
		Grind, uiterst zandig
		Grind, siltig

Overige toevoegingen		zwak humeus
		matig humeus
		sterk humeus
		zwak grindig
		matig grindig
		sterk grindig

Zandmediaan	
uiterst fijn	< 105 µm
zeer fijn	105 - < 150 µm
matig fijn	150 - < 210 µm
matig grof	210 - < 300 µm
zeer grof	300 - < 420 µm
uiterst grof	420 - < 2000 µm

Zandsortering	
goed gesorteerd	D60/D10 < 1,8
matig gesorteerd	D60/D10 1,8 < 3
slecht gesorteerd	D60/D10 > 3

Inclusies/archeologische indicatoren	
(resten van planten, wortels, schelpen, wortels, hout, baksteen, puin, kolengruis, glas, aardewerk, houtskool, vuursteen, bot, fosfaat)	
weinig	< 1%
matig	1-10%
veel	> 10%

Begrenzing onderliggende laag	
scherp	overgangsgebied < 0,3 cm
onscherp	overgangsgebied 0,3 - < 3 cm
diffuus	overgangsgebied 3 cm - < 10 cm

Kalkgehalte	
kalkloos	geen opbruising, minder dan 0,5% CaCO ₃
kalkarm	hoorbare opbruising, circa 0,5 - 1 à 2 % CaCO ₃
kalkrijk	zichtbare opbruising, 1 à 2% CaCO ₃

Boortype	
Edelmanboor ø 7 cm	
Edelmanboor ø 10 cm	
Edelmanboor ø 12 cm	
Edelmanboor ø 15 cm	
Guts ø 2 cm	
Guts ø 3 cm	
Zuigerboor	
Riverside boor ø 7 cm	

		Mechanische boor ø 10 cm
		Mechanische boor ø 12 cm
		Mechanische boor ø 15 cm
		Mechanische boor ø 20 cm

Grondwaterstand	
GHG	
GWG	
GLG	

@ Boorstaten | - www.boorstaten.nl

@ Boorsten | - www.boorsten.nl

BIJLAGE 10 VERKLARENDE WOORDENLIJST

AMK-terreinen - De AMK (Archeologische Monumentenkaart) is een bestand van alle bekende, behoudenswaardige archeologische terreinen in Nederland. Op de kaart staan terreinen van archeologische, hoge archeologische en zeer hoge archeologische waarde (al dan niet wettelijk beschermd) aangegeven. De AMK wordt niet meer geactualiseerd.

Bleek - een bleek (of bleekweide) is een grasveld dat vroeger door huishoudens gebruikt werd om linnen te bleken na het wassen ervan. In oude teksten is in 1520 voor het eerst sprake van een veld om was te bleken. De bleek als zodanig werd nog tot in de vorige eeuw gebruikt.

Bronstijd - In de Bronstijd (2.000 – 800 voor Chr.) werden voor het eerst voorwerpen van brons – een legering van koper en tin – gemaakt, hoewel vuursteen nog steeds breed toegepast werd. Aardewerk uit deze periode is meestal zeldzaam en van slechte kwaliteit ('hondebrokaardewerk'). Waarschijnlijk werden veel tradities en gebruiken uit het Neolithicum in deze periode voortgezet, waaronder aanvankelijk het gebruik overledenen in grafheuvels bij te zetten. Later, rond 1.200 voor Chr. werd begraving vervangen door crematies, die in urnenvelden en soms ook in oudere grafheuvels werden bijgezet.

Donk - Pleistocene zandopduiking (= de top van een rivierduin).

Es - een es (enk, eng) is een areaal bouwland dat door meerdere grondgebruikers wordt gebruikt. Een es is ruimtelijk begrensd en als zodanig herkenbaar, maar de individuele percelen zijn niet gescheiden door duidelijk herkenbare grenzen.

Met een esker wordt een heuvel aangeduid die is ontstaan door smeltwater onder een gletsjer. Een esker, ook aangeduid als smeltwaterrug, is gevormd tijdens het Saalien aan de rand van het landijs. De heuvel bestaat uit glaciofluviaal sediment, hoofdzakelijk grove zanden en grind met kleine keien

Formatie van Boxtel - de Boxtel-afzettingen bestaan overwegend uit zand en in wat mindere mate uit leem. Deze afzettingen zijn vooral onder koude, periglaciale omstandigheden gevormd. Het betreft onder andere afzettingen die door de wind zijn afgezet (eolische afzettingen), niet-eolische afzettingen zoals löss, kleinschalige fluviale afzettingen, hellingafzettingen, en lacustiene afzettingen.

Formatie van Drenthe - de sedimenten van de Drentheformatie bestaan overwegend uit matig fijn tot uiterst grof grindhoudend zand, klei en leem. Deze sedimenten zijn gevormd door of nabij het landijs tijdens het Saalien. Het afzettingsmilieu was glaciaal, inclusief subglaciaal (keileem/grondmorene; diamict), fluvioglaciaal (sandur, kame en esker; (kei)zand), en glaciolacustrien (klei met warven).

Glaciolacustriene afzettingen - deze afzettingen zijn gevormd in een glaciaal. Het zijn zeer fijngelaagde kleiafzettingen, waarbij de fijne gelaagdheid is ontstaan door de toenmalige grote verschillen in temperatuur en organische activiteit tussen zomer en winter.

Bodemhorizont - een bodemhorizont is een laag of zone die wordt gevormd door bodemvorming. Een bodemhorizont onderscheidt zich van andere lagen door kleur, textuur, structuur en abiotische factoren. De aan- of afwezigheid van bodemhorizonten in

podzolgronden geeft belangrijke informatie in hoeverre het vroegere loop-/woonniveau nog intact is en in welke mate daarmee archeologische resten zijn te verwachten.

De A-horizont ligt meestal aan of vlak onder het maaiveld en is vaak humeus. Vaak vormt de bouwvoor de A-horizont. De E-horizont ligt meestal onder de A-horizont.

De E-horizont is ontstaan onder invloed van (regen)water, waardoor klei, humus en/of aluminium omlaag zijn getransporteerd. De E-horizont is vaak lichtgrijs van kleur ('loodzand').

De B-horizont ligt onder de E-horizont. Dit is een inspoelingslaag. De B-horizont is meestal bruin of donkerbruin gekleurd.

De BC-horizont kan onder de B-horizont voorkomen. Dit is een overgangslaag van B- naar C-horizont. De kleur is meestal donkergeel, bruingeel of geelbruin

De C-horizont is de minerale horizont van ongeconsolideerd materiaal. Het is het moedermateriaal waarin de bovenliggende horizonten zijn gevormd.

Horst - een door breuken begrensd opgeheven gebied. Het oorspronkelijke gebruik is als een (historische) benaming (toponiem) voor een met kreupelhout of hakhout begroeid, hoger gelegen stuk grond.

IJzertijd - In de IJzertijd (800 – 12 voor Chr.) werden de eerste ijzeren voorwerpen gemaakt. IJzer was harder dan brons en ijzererts was veel breder beschikbaar dan de grondstoffen voor brons (koper en tin). Het winnen en smeden van ijzer vereiste echter veel kunde en kennis. Naast aardewerk worden vanaf deze periode soms resten van ijzerovontjes gevonden of afval dat is ontstaan bij ijzerwinning. Op de hogere zandgronden kwamen *celtic fields* (raatakkers) tot ontwikkeling. Dit waren akkercomplexen die zich soms tot over een groot gebied konden uitstrekken en gekenmerkt werden door relatief kleine akkertjes die omgeven werden door raatvormige wallen. Men woonde temidden van de akkers. Ten opzichte van de voorgaande en latere perioden werden vaak nattere gronden opgezocht. Vanaf de IJzertijd ook werden de zeekleigebieden in gebruik genomen.

Karolingische tijd - Periode tussen circa 700 en 900 na Chr. Waarin de

regeringsperiode van Karel de Grote valt.

Laagpakket van Wierden - (Boxtelformatie). Tot dit laagpakket worden de dekzanden gerekend. Dekzand is gedurende het laat-Weichselien – vroeg-Holoceen gevormd onder invloed van de wind

Loodzand - In een plaggendek wordt regelmatig loodzand aangetroffen: bij het winnen van plaggen werd eerst de natuurlijke toplaag afgestoken. In deze toplaag was een E-horizont (uitspoelingslaag) aanwezig met een kenmerkende grijze kleur. Loodzand wordt meestal aangetroffen in de onderzijde van het plaggendek.

Marke - een middeleeuwse term die vooral in Drenthe, Twente, Salland, op de Veluwe, rond Zutphen, in Het Gooi en op de Utrechtse Heuvelrug, in het oosten op de Saksische zandgronden dus, veel gebruikt werd als een benaming voor een agrarische bestuursvorm. Markes waren collectieve gronden van grotere boeren, die samen het beheer en gebruik van hun gemeenschappelijke (landbouw)gronden regelden. Verder werd het begrip gebruikt om de woeste gronden, hooilanden en velden die bij een dorp hoorden mee aan te duiden.

Middeleeuwen - De Middeleeuwen duurden van 450 – 1500 na Chr. Over de periode vlak na het definitieve vertrek van de Romeinen uit Nederland is weinig bekend. Tot op heden zijn relatief weinig vindplaatsen uit deze periode aangetroffen. Er zijn sterke vermoedens dat resten uit deze periode voor een belangrijk deel onder de huidige oude stads- en dorpskernen en oude akkercomplexen liggen. Vanaf ongeveer de 10^e eeuw ontstaat er weer enige stabiliteit en is sprake van een min of meer centraal gezag. De maatschappij

raakt gefeodaliseerd. In deze periode werd een begin gemaakt met de ontginning van veen, heide en bos.

Moedermateriaal – ook wel het uitgangsmateriaal genoemd, is het materiaal waaruit de bodem is gevormd, het verse sediment vóór de verandering door de bodem vorming.

Neolithicum – Het Neolithicum (5.300 – 2.000 voor Chr.) wordt gekenmerkt door een overschakeling van jagen/verzamelen naar landbouw en veeteelt. De mens ging zich op een min of meer vaste locatie vestigen. Aanvankelijk werd daarnaast nog gejaagd en verzameld, maar meer en meer werd de mens agrariër. Doordat men zich op een locatie kon vestigen, namen de materiële bezittingen sterk toe. Men bouwde boerderijen en andere constructies en creëerde voorwerpen van aardewerk en geslepen steen. De bevolking kon groeien en de samenlevingen werden complexer. Uit deze periode zijn hunebedden en grafvelden/-heuvels bekend.

Paleolithicum – Gedurende het Paleolithicum (300.000 – 8.800 voor Chr.) is Nederland wel bezocht door de mens (*Homo Sapiens Sapiens* en *Homo Sapiens Neanderthalensis*) gedurende de warmere perioden. Sporen zijn echter schaars en vaak verstoord. De mens trok destijds als jager/verzamelaar rond in kleine groepen. Afhankelijk van het seizoen en aanwezige voedselbronnen werden steeds wisselende, tijdelijke kampementen bewoond.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) – De RCE is een onderdeel van het ministerie van OCW. Het voert wet- en regelgeving uit, ontwikkelt kennis en geeft advies over rijksmonumenten, landschap & omgeving, archeologie en roerend erfgoed.

Romeinse tijd – Met de komst van de Romeinen (van 12 voor Chr. tot 450 na Chr.) eindigde de IJzertijd. In 47 na Chr. werd de Rijn als rijksgrens vastgesteld. Langs deze grens (de *limes*) werden *castella* en wachttorens gebouwd. In het door Romeinen bezette gebied verbeterde de infrastructuur en ontstonden steden als Nijmegen. Noordelijk van de *limes* kon de inheemse levenswijze zich grotendeels handhaven, maar wel zijn veel Romeinse invloeden te zien.

Saalien – een geologische periode in het Pleistoceen die duurde van 236 – 126 duizend jaar geleden. Het Saalien was de voorlaatste ijstijd (voorlaatste glaciaal). Gedurende deze periode kwam het landijs tot in Midden-Nederland.

Stuwwallen – de stuwwallen zijn in de loop van de voorlaatste ijstijd (Saalien, 236 – 126 duizend jaar geleden) gevormd. Gedurende deze ijstijd waren grote delen van Nederland bedekt met landijs. Het gewicht van het ijspakket, dat vele honderden meters dik kon zijn, perste oudere afzettingen onder het ijs weg. Aan de voor- en zijkanen van gletsjertongen ontstonden hierdoor opgestuwde heuvels. De stuwwal kenmerkt zich door een patroon van min of meer evenwijdig lopende dagzomen, die soms door een overschuivingsvlak worden gescheiden.

Weichselien – een geologische periode in het Pleistoceen die duurde van 116 – 11,7 duizend jaar geleden. Het Weichselien is de laatste ijstijd (glaciaal) die we in Nederland gehad hebben. Het landijs bereikte de Nederlandse grenzen niet, maar wel was de bodem van grote delen permanent bevroren (permafrost).